

ДОТООДЫН ЦЭРГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ТҮҮХЭНД ГҮЙЦЭТГЭСЭН ҮҮРЭГ, ТҮҮНИЙ ОНЦЛОГ

IN THE HISTORY OF INTERIOR MILITARY ORGANIZATIONS DUTIES PERFORMED AND ITS CHARACTERISTICS

Т.Хүрэлбаатар

ДХИС-ийн ЭШНХ-ийн Гэмт явдал, цагдаа судлалын

Хүрээлэнгийн Дотоодын цэрэг судлалын эрдэм

шинжилгээний ахлах ажилтан-багш,

бригадын генерал

Б.Ариунтөгс

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн

Дотоодын цэргийн албаны тэнхимийн багш,

ахлах дэслэгч

Товч агуулга: Дотоодын цэрэг нь түүхэн хөгжлийнхөө явцад төр засаг, яам, командлалаас даалгасан үүргийг нэр төртэй гүйцэтгэж, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргээ хуульд заасан бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хэрэгжүүлж ирсэн 102 жилийн арвин их түүхтэй төрийн цэргийн байгууллага юм. Энэхүү өгүүлэлд Дотоодын цэргийн байгууллагын үйл ажиллагааны түүхэн үүрэг, онцлогийн талаар товчхон дурдсан.

Abstract: In the course of its historical development, the internal military is a state military organization with a rich history of 102 years, which honorably fulfills the duties assigned by the government, ministries, and command, and carries out its main functions of ensuring the national security of Mongolia within the scope of its mandate provided by law. The article briefly mentions the historical role and features of the internal military organization.

Түлхүүр үг: Дотоодын цэрэг, аюулгүй байдал, бослого, засан тохинуулах, олзлогдсон цэрэг, хорих байр, шорон, гяндан, төрийн хамгаалалт, онц чухал объект, гадуур харуул хамгаалалт, цэргийн хүч.

Key words: Internal military, security, insurgency, corrections, military prisoners, prisons, dungeons, state security, critical objects, external security, military force.

Монгол Улсын Дотоодын цэрэг нь 1922 оны 7 дугаар сарын 16-ны өдөр Ардын Засгийн газар, Бүх цэргийн Зөвлөлийн шийдвэрээр байгуулагджээ. Тус байгууллага нь 1922-1936 онд Дотоодыг хамгаалах газар, 1936-1955 онд Дотоод явдлын яам, 1955-1959 онд Цэргийн ба Нийгмийг аюулаас хамгаалах хэрэг эрхлэх яам, 1959-1990 онд Нийгмийг аюулаас хамгаалах яам, 1990-оноос одоог хүртэл Цагдаагийн ерөнхий газарт тус тус харъяалагдан алба ажиллагаагаа явуулж байна.

Дотоодын цэрэг нь түүхэн хөгжлийнхөө он жилүүдэд төр засаг, яам, командлалаас даалгасан үүргүүдийг гүйцэтгэж байсныг судлан үзэхэд 1985 он хүртэл тухайн анги байгууллагын дарга, захирагчийн тушаалаар батлагдсан заавар, 1985 оноос Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны сайдын тушаалаар батлагдсан “Дотоодын цэргийн алба, байлдааны ажиллагааны заавар”, 1995 оноос “Дотоодын цэргийн тухай” хуулийг тус тус мөрдөж алба, ажиллагаагаа зохион байгуулж байсан бөгөөд дараах үүргүүдийг аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэгтэй байгууллагуудын хүч хэрэгсэлтэй хамтран болон дангаар хэрэгжүүлэн ажиллаж байжээ. Үүнд:

Нэг.Улс орны дотоодод гарсан бослого хөдөлгөөнийг дарахад дотоодын цэрэг оролцсон нь

1.1 ХӨВСГӨЛ АЙМАГТ ГАРСАН БОСЛОГЫН ТУХАЙ

Улсын Бага Хурал, Засгийн Газрын 1932 оны 4 дүгээр сарын 16-ны өдрийн хамтарсан онц хуралдаанаар Хөвсгөл аймагт гарсан хувьсгалын эсэргүү бослогын

тухай Дотоодыг хамгаалах газрын дарга Даваагийн Намсрайн илтгэлийг сонсоод уг эсэргүү бослогыг дарах, хор холбогдлыг нь олон нийтэд таниулах тусгай комисс томилж босогчидтой тэмцэх нэгдсэн отряд гаргах, зэвсэг хэрэгслэлээр хангахыг Бүх цэргийн зөвлөлөөс Дотоодыг хамгаалах газарт даалгажээ.

Улсын Бага Хурал, Засгийн Газрын шийдвэрийн дагуу эсэргүү бослогыг дарах Ж.Лхүмбэ даргатай тусгай комисс байгуулагдаж, тусгай хорооноос байлдааны 2 отрядыг гаргажээ.

Тусгай отрядуудын ерөнхий командлагчаар Дотоодыг Хамгаалах Газрын орлогч дарга Цэрэнгийн Гиваапил, отрядын даргаар тусгай хорооны жагсаал ангийн туслах Ядамын Батаа, мөн хорооны бага даргын сургуулийн захирал Далайн Нясалдаг, нарыг томилсон байна.

Я.Батаагийн отряд 1932 оны 4 дүгээр сарын 27-ны өдөр хүчээ 2 хувааж нэг хэсэг нь Рашаантын хүрээний зүүн хойд чиглэлээс нөгөө хэсэг нь Сандал уулын энгэрээр зүүн өмнө талаас нь давшин орж тэнд үүрлэж байсан Самбуу дүвчин, Жамсрандорж нарын удирдсан 700 гаруй хүнтэй босогчидтой ширүүн тулалдаж дайсны 200 гаруй хүнийг устгаж, мөн 200 шахам хүнийг буулган авч бослогын төв штаб болон “Очирбатын яам”-ны тамга, баримт бичгийг олзлон авчээ.

Рашаантын хүрээний босогчдыг дарсаны дараа Хялганат, Загзуу, Жалханз, Тэсийн хүрээний хэсгүүдэд бөөгнөрсөн босогчдыг бут цохин толгойлогчдын заримыг нь устгаж, заримыг нь баривчилжээ.

Тус отрядын бие бүрэлдэхүүн байлдахын зэрэгцээ нутгийн ардууд, хүрээний лам нарын дунд ухуулга, суртал нэвтрүүлгийн ажил хийж, эзэнгүй орхигдсон эд хөрөнгийг хамгаалан орон нутгийн байгууллагуудад шилжүүлэн өгөх арга хэмжээг зохион байгуулж байв.

Д.Нясалдагийн отряд ихэвчлэн Мөрөнд байрлаж аймаг, сумын төв, сүм хийд хамтралуудыг хамгаалах, ойр хавьд гарсан үймээн самууныг дарах, шаардлагатай үед Я.Батаагийн отрядод туслах, бослого дарагдсан нутагт ухуулгын ажлыг отрядаасаа тусгай бүлэг гарган гүйцэтгэж байв.

Я.Батаа Д.Нясалдаг нарын удирдсан отрядууд олон удаагийн байлдаанд онцгой баатарлаг гавьяа байгуулан амь бие хайргүй тулалдсан юм.

Могойтын голд бүгж байсан “Ээмэгт” хэмээх Дамдинг баривчлуулахаар салааны захирагч Түмэнгийн Дорлиг пулемётын наводчик Г.Чойндон нарын бүрэлдэхүүнтэй бүлгийг явуулжээ.

“Ээмэгт” хэмээх Дамдин сэжиг авч хоёр гартаа буу барин ойртсон хүн бүрийг буудсан байна. Энэ үед Г.Чойндон, байлдагч Бавуу нар хоёр талаас нь зэрэг буудаж устгажээ.

Т.Дорлигийн салаа “Ээмэгт ламын 70-аад хүнээс 25-ыг устгаж 28-ыг нь амьдаар барьсан байна.

Тэр үед зэвсэглэсэн босогчидтой хийх тэмцэл тийм ч хялбар байгаагүй юм.

Тэд дайралдсан бүхнээрээ зэвсэглэсэн орон нутгаа сайн мэддэг учраас ой хөвч, уул, хад асга зэрэг аль бартаа саад бүхий газар хэсэг бүлгээрээ байрлаж байв. Тусгай отрядуудын бүрэлдэхүүн гол төлөв морьтой эсвэл явганаар явж халуун, хүйтэн, өдөр, шөнө, бэрхшээл саадыг үл хайхран эрэлхэг зоригтой, тэсвэр хатуужил сахилга баттай цуцалтгүй байлдаж ялалтад хүрч байв.

Хөвсгөл аймгийн ард иргэдээс “Зэвсэгт бослогыг баатарлагаар дарж устгасан Дотоодыг Хамгаалах Газрын тусгай хорооны дарга цэргүүдэд халуун баяр хүргэе” гэсэн үгтэй улаан туг дурсгасан нь тус хорооны алдрын танхимд одоо хадгалагдаж байгаа билээ.

Намын Төв Хороо, Засгийн Газрын шийдвэрээр Я.Батаа, Д.Нясалдаг нарын удирдсан отрядыг ардын хувьсгалын 11 жилийн ойн баяр наадамд оролцуулах шийдвэр гаргаснаар Хөвсгөлөөс өдөр, шөнөгүй явсаар 1932 оны 7 дугаар сарын 10-ны өдөр Шар хөвийн дөрвөлжид ирэхэд нь Намын Төв Хороо, Засгийн Газар, Дотоодыг Хамгаалах Газрын сайд, дарга нарын 100 гаруй хүн угтан авчээ.

Хувьсгалын эсэргүү хөдөлгөөнийг дарж устгах удаа дараагийн байлдаанд гарамгай байлдаж гавьяа байгуулсан тусгай хорооны жагсаал ангийн туслах Ядамын Батаа, бага даргын сургуулийн захирал Далайн Нясалдаг нарыг Төрийн дээд шагнал Цэргийн гавьяаны улаан тугийн 1 дүгээр зэргийн одонгоор шагнажээ.

1.2 АМАРБУЯНТИЙН ХҮРЭЭНИЙ ЛАМ НАРЫН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ТУХАЙ

1932 оны эхээр тус хүрээний хамба лам унзад Жамсран, тайж Жалбаа нар одоогийн Баянхонгор аймгийн өмнө талын хэсэг сумын 1500 гаруй айл өрх, 1000 гаруй лам нарыг мал хөрөнгийнх нь хамтаар улсын хил давуулан гадагш гаргахаар бэлтгэж байв.

Энэ хууль бус үйл ажиллагааг таслан зогсоох үүргийг тусгай хорооны Дэжидийн Бөө захирагчтай салаанд ногдуулжээ. Д.Бөө нь 1935 онд Дотоодыг хамгаалах газрын төв сургуулийн анхны төгсөгч бөгөөд Монгол улсын хилийн заставын анхны дарга нарын нэг юм.

Энэ салаа Улаанбаатараас Баянхонгор аймгийн Баацагаан сум хүртэл машинаар явж тэндээс орон нутгийн 20 гаруй хүнтэй хүч хавсран Баян-Өндөр сумын харъяат Дансран, Жарантай, Өвгөн нараар газарчлуулан сумын төлөөлөгч Далхжавын хамт тэмээн уналгаар гэмт этгээдүүдийг мөрдөн хөөж толгойлогчдыг нь баривчлан авч тэдний эрхшээлд байсан ардуудыг мал хөрөнгийнх нь хамт эргүүлэн буцааж тавигдсан үүргийг амжилттай биелүүлжээ.

Тус салаа үүргээ биелүүлсний дараа Алтай аймгийн хязгаарын ангийн мэдэлд шилжиж харуулын цагдааг өөрчлөн Алагнуур, Захуйн хилийн салбаруудыг байгуулахад үндэс суурь нь болжээ.

Хоёр.Алтайн хязгаарыг тохинуулахад дотоодын цэрэг оролцсон нь:

1933 онд Алтайн хязгаараар хасгийн дээрэмчид үлэмж хүчээр хил нэвтрэн ирж дээрэм тонуул, аллага, тагнуул хийж байсныг дарж устгахаар тусгай хорооны сумангийн дарга Түмэнгийн Дорлигоор удирдуулсан тусгай бүлэг томилогдон ажиллаж 1933 оны 03 дугаар сараас 11 дүгээр сар хүртэл 9 сарын турш баатарлагаар тулалдан хил хязгаарын амгалан тайван байдлыг хангахад зохих үүрэг гүйцэтгэсэн юм.

Байлдааны тушаалыг гарамгай биелүүлсэн Түмэнгийн Дорлиг цэргийн гавьяаны 2 дугаар зэргийн одонгоор шагнуулжээ.

1934 оны 02 дугаар сард Алтай аймгийн Алтай, Цээл, Тамч сумдын хилийн районоор хасгийн дээрэмчид хил зөрчин ирж дээрэм тонуул хийх, ард иргэдийг алан хядах зэргээр түйвээн бусиулж хилийн цагийн байдал нэн түгшүүртэй болов.

Дотоодыг хамгаалах газрын даргын 1934 оны 8 дугаар сарын 8-ны өдрийн 620 тоот тушаалын 2 дугаар зүйлд: **“Тус газрын тусгай хорооноос ахлах дарга 2, дунд тушаалын дарга 2, мөн хорооны доктор 1, бага дарга, цэргүүд 50-ын хамт бүгд 55 дарга, цэргүүдийг энэ сарын 8-ны өдрөөс эхлэн Алтайд тусгай отрядаар явахыг мэдэгдсүгэй”** хэмээн заажээ.

Дээрх шийдвэрийн дагуу тусгай хорооноос томилогдсон 110 хүний бүрэлдэхүүнтэй отряд нь энэхүү ажиллагааг удирдахаар томилогдсон Дотоодыг хамгаалах газрын Цэргийн ба Хязгаарын хэлтсийн байлдааны ангийн дарга Жанцангийн Намсрайгийн удирдлага дор ажиллаж газар зүйн байрлалыг нарийвчлан судлаж уулын эгзэгтэй газруудыг чадмаг ашиглан давшсаар Бага толь, Шар булагийн орчимд үүрлэсэн 200 гаруй айл өрхтэй 500-аад хүнтэй дээрэмчдийн томоохон бүлэглэлийг хагас цагираг маягаар бүслэн 6 цагийн турш ширүүн тулалдаж 300 шахам дээрэмчдийг устгаж олон тооны хүмүүсийг олзлон авч удирдлагаас өгсөн үүргийг чадварлагаар гүйцэтгэсэн байна.

Энэхүү тулалдаанд тусгай хорооны отрядаас томилогдон ажилласан Завхан аймгийн Жаргалан сумын харъяат байлдагч Пунцагийн Лхамсүрэн, Өвөрхангай аймгийн Богд сумын харъяат байлдагч Гэндэндашийн Дулам, Төв аймгийн харъяат байлдагч Жамбалын Пунцаг нар эх орныхоо төлөө баатарлагаар амь эрсэджээ.

1937 оны 10 дугаар сард Алтайн чиглэлд гоминдан, хасгийн дээрэмчидтай байлдахаар Цэргийн ба Хязгаарын Хэргийг Удирдах Газрын дарга, бригад командлагч захирагч Баянгийн Аравнийсүрэнгийн удирдлага дор Тусгай хорооноос 2 суман цэрэг, 4 хуягт, 20 гаруй автомашинтай явж Бага толь, Захуй, Шарнуурын талд очин Ядамжавын морьт бүлэгтэй нийлж улсын хилээр нэвтрэн ирсэн олон тооны дайсныг хөөн зайлуулж тухайн бүс нутгийн хил орчмын амгалан тайван байдлыг сахиулсан байна.

Гурав.Дорнод хязгаарын хамгаалалтыг бэхжүүлэхэд дотоодын цэрэг оролцсон нь:

1930-аад оны дунд үеэс Японы түрэмгийлэгчид манай улсын зүүн хил хязгаарын цаана үлэмж хэмжээний цэргийн хүч хэрэгсэл хуралдуулж байлдааны ажиллагаанд бэлтгэх, улсын хилийг удаа дараалан зөрчин газар нутгийн маргаан үүсгэж өдөөн хатгах болсон нь дайны аюул заналхийлэл тулж ирсний нэг нотолгоо болж байв.

Монгол Улсын төр засаг энэхүү нөхцөл байдлыг үнэлж Ардын Цэргийн анги, салбаруудыг хилийн ойролцоо байрлуулан байлдааны бэлэн байдалд шилжүүлэх, Дорнод хязгаарын хамгаалалтыг бэхжүүлэх бүх талын арга хэмжээг шуурхайлан авч хэрэгжүүлж байв.

Хилийн отряд, заставт шаардлагатай бага дарга, жолооч зэрэг бага мэргэжилтнүүдийг Дотоодын цэргийн анги, салбаруудад бэлтгэх, зэвсэгт тулгаралт байлдааны ажиллагаанд туршлагажиж, хатуужил тэвчээр суусан Дотоодын цэргийн шилдэг, тэргүүний олон арван дарга, захирагч, улс төр, ар тал хангалтын ажилтнуудыг томилон явуулах зэрэг нь дээрх арга хэмжээний нэг хэсэг байлаа.

Дотоодын цэргээс зүүн хязгаарт томилогдон очсон олон арван офицер, цэрэг дайчид өөрт ноогдсон үүргээ нэр төртэй үлгэр жишээ биелүүлж байсны дотор бага даргын сургууль төгсөгч Пунцагийн Чогдон, Самдангийн Төмөрбаатар нар 1939 оны Халх голын байлдааны үед хилийн застваа удирдан дайсны эсрэг эрэлхэг зоригтой байлдан удаа дараалан баатарлаг гавъяа байгуулсан тул БНМАУ-ын баатар хэмээх эрхэм дээд алдар цолыг хүртсэн байна.

Дөрөв.Өмнөговийн өмнөд зах хязгаарыг тохиуулахад дотоодын цэрэг оролцсон нь:

Өмнөговь аймгийн өмнөд хязгаар нутагт 1931-1932 онд цагийн байдал эрс хурцдаж эрх ямба, эд хөрөнгөө хураалгасан зарим этгээдүүд нутгийн олныг хувьсгалын эсэргүү үйл ажиллагаандаа элдвээр уруу татаж хил давуулан нүүлгэх ажиллагааг идэвхтэй явуулж байлаа.

Тэд 1929 онд улс даяар явагдсан феодалын хөрөнгийг хураах ажил, зүүний нугалаа завхарлыг овжин ашиглаж төр, засгийн эсрэг, ард түмнийг уриалан босгохыг эрмэлзэж, зүйл бүрийн арга хэрэглэн зэвсэглэсэн хүчирхийлэл, дээрмийн ажиллагаа явуулж байв.

Тэдний гол толгойлогчид нь Өмнөговийн зарим сүм хийдийн нөлөө бүхий хутагт хувилгаад болох "Ганжуурваа" Цэнддоо, "Очирдарь" Түвдэн, "Ширээт лам Жамъяндорж нар байжээ.

1931 оны зун, 1932 оны хавар "Алаг" Намнан, Дэлэгсамба, бөө Гончиг, Нуухын шар нараар удирдуулсан эсэргүү хөдөлгөөн Булган, Аргалант, Хүрмэн, Жавхлант зэрэг 12 суманд гарч ард олныг гадаадад жанчих, буу тулган нүүлгэх цуурхлыг хүчтэй явуулж ухуулга, ятгалганд ороогүй хүн ардыг зодож сүрдүүлэх аргыг хэрэглэж хүчээр гэр орныг нь буулгаж, мал хөрөнгийг нь дээрэмдэж байв.

Эсэргүү хүчнийхэн нутгийн ард иргэдийн төөрөгдсөн хэсгээс бүрдсэн зэвсэгт бүлгүүдийг байгуулж, орон нутгийн сумын захиргаа, сургууль, дэлгүүр, хоршоо зэрэг албан байгууллагуудад довтлон алба хаагчид, нам, эвлэлийн гишүүдийг баривчлах, алах, тарчилаан зовоох, барилга байшин, эд хогшил, мал хөрөнгийг галдан шатаах,

дээрэмдэх зэргээр хэрцгий догшиноор түйвээн, ард нийтийн амгалан тайван байдлыг алдагдуулж самуун дэгдээж байв.

Монгол Ард Хувьсгалт Намын Төв Хороо, Засгийн Газар энэ байдалд дүгнэлт хийж хил хязгаарын ард иргэдийн амгалан тайван байдлыг хангахын тулд дээрх балмад үйл ажиллагааг таслан зогсоох үүргийг Дотоодыг Хамгаалах Газарт өгчээ. Дотоодыг хамгаалах газрын даргын 1932 оны нэгэн тушаалд **"Дотоодыг Хамгаалах Газрын тусгай хорооноос зэвсэг бүхий нэгэн салааг дээрэмчдийг дарж устгахаар томилсугай"** гэжээ.

Дотоодыг хамгаалах газрын даргын энэхүү үүргийг биелүүлэхийн тулд тусгай хорооноос салааны захирагч Халзангийн Чансаа суртлын сургагч Лувсангийн Надмид нараар удирдуулсан дарга, цэрэг 40 хүнтэй бүлгийг Өмнөговь аймаг дахь хэлтэстээ хүч нэмэгдүүлэн явуулсан байна.

Тус бүлэг зарим сумын захиргаа хоршоо, хамтралыг дээрэмдэн, шатааж Өлзийт, Жавхлант зэрэг 3 сумын 700 гаруй өрх айлыг гадаадад нүүлгэхээр хүчээр хөдөлгөж явсан Дэлэгсэмбэ, Гомбодорж, Дагдан нараар толгойлуулсан дээрэмчдийн хүчинд автагдсан ард олныг салгаж авахаар Мөнх-Овоо сумын нутаг Хардэл хэмээх газар зам тосож 1932 оны 2 дугаар сарын 13-ны өдөр анх тулгарч байлджээ.

Энэ байлдаан 3 өдөр үргэлжилж дайсны 40 гаруй хүнийг устгаж, олон айл өрхийг хөрөнгө, малын хамт тэднээс салган авчээ.

Мөн одоогийн Өмнөговь аймгийн Баян-Овоо сумын нутаг Толийн булаг гэдэг газар цугларан "Шарын цэрэг"-ээр хамгаалуулан хил давахаар явж байсан олон айлуудыг Дотоодыг хамгаалах газрын Тогоочоор удирдуулсан цэргүүд урьдчилан мэдэж ардын цэргийн Гончигдорж даргатай бүлэгтэй хүч хавсран 1932 оны 02 дугаар сарын 16-ны үдэш байлдааны зохиомол үйл ажиллагаа явуулах аргаар тэднийг сандралд оруулж улмаар 400 гаруй өрх айлыг гадагш гаргалгүй буцаасан байна.

Энэ байлдааны үеэр Өмнөговь аймгийн Дотоодыг хамгаалах ангийн төлөөлөгч Намнангийн Чоймбол, хилийн харуулын цагдаа Борын Цэдэв, тусгай хорооны салааны захирагчийн орлогч, бага дарга Амбаа нар дээрэмчдийг мөрдөж яваад Толийн хяр хэмээх газар нуугдаж байсан дайсанд баригдан элдвээр байцаалган тамлуулж, буудуулан эх орон, ард түмэндээ өргөсөн тангарагтаа үнэнчээр амь үрэгдсэн юм.

Оргодол, дээрэмчдийг богино хугацаанд дарж устгахын тулд тусгай хорооноос нэмэгдэл хүч болгож сумангийн дарга Сэрээтэр, улс төрийн удирдагч Бадамын Намдаг, салааны захирагч Далайн Нясалдаг нараар удирдуулсан 34 хүний бүрэлдэхүүнтэй тусгай бүлэг сар гауй хугацаанд жинхэнэ байлдааны ёсоор явж хязгаар нутагт амгалан тайван байдлыг тогтооход оролцсон билээ.

Дээрх дурдсан бүлгүүдэд явж үүргээ нэр төртэй амжилттай биелүүлсэн салааны захирагч Халзангийн Чансаа, суртлын сургагч Лувсангийн Надмид нарыг байлдааны гар буугаар, сумангийн дарга Сэрээтэр, улс төрийн удирдагч Бадамын Намдаг, салааны захирагч Далайн Нясалдаг, пулемётын наводчик Чойбат, байлдагч Сүрэнхорлоо, Базарсад, Ванчиг, Лувсандаш, Бат, Галсан, Намсрайноров нарыг цагаар, бусад хүмүүсийг мөнгө, үнэ бүхий зүйлээр шагнажээ.

Тав.Цэргийн олзлогсоодыг дотоодын цэрэг хамгаалсан нь:

Японы эсрэг 1945 онд явуулсан дайнд манай орны улс ардын аж ахуйд тухайн үеийн ханшаар 200 гаруй сая төгрөгийн гарз хохирол учирсан юм.

Дайны уршаар сүйдсэн болон саатсан улс ардын аж ахуйг сэргээхэд Японы цэргийн олзлогдогсдын хүчийг ашиглахаар Сайд нарын зөвлөлийн 1945 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдрийн 75 дугаар хурлын тогтоолоор шийдвэрлэж Дотоод явдлын яамны сайдын 1945 оны 10 дугаар сарын 30-ны өдрийн 428 тоот тушаалаар Японы цэргийн олзлогдогсод болох 12318 хүнийг хот, хөдөөгийн 38 объектод тараан байрлуулж Дотоодын цэргийн хамгаалалтад шилжүүлжээ.

Ийнхүү “Цэргийн олзлогдогсдын дэглэмийн тухай” Женевийн 1929 оны конвенцийг Дотоодын цэрэг эх орондоо амжилттай хэрэгжүүлсэн нь Ази тивд анхдагч болсон юм.

Засгийн газрын шийдвэрээр 1947 оны 10 дугаар сард Японы олзлогсодыг нутаг буцаах шийдвэр гарч Дотоодын цэргээс томилогдсон бүрэлдэхүүн тэднийг Зөвлөлт Холбоот Улсын төмөр замын Наушка өртөөнд хуяглан хүргэх үүргийг амжилттай хэрэгжүүлжээ.

Зургаа.Хорих байр, шорон, гянданг дотоодын цэрэг хамгаалсан нь:

Дотоодын Цэрэг байгуулагдсан цагаасаа эхлэн хэрэгтэн, ялтанг харгалзах, шорон, гянданг хамгаалах үүргийг гүйцэтгэж ирсэн бөгөөд 1950-иад оны эхэн үе хүртэл гол төлөв Дотоод явдлын яамны хорих байр, төв хорихыг хамгаалж байжээ.

1947-1953 онд Төв хорих, Цагаанхуаран, Амгалан, Хужирбулан, Налайх, Махкомбинат, Зүүнхараагийн зэрэг хорих лагериудын 50 гаруй объектыг өдөр бүр 148 постоор хамгаалж байв.

Хүн хүч хүрэлцэхгүй байсан тул 1949 онд Хүүхдийн колони, Салын рам, Үдлэг, Баянгол, Ерөө зэрэг 9 салбарыг, 1950 онд Рашаант, Цагаан-Эрэг, Зүүнхараагийн салбаруудыг тус тус татан буулгажээ.

1960-аад оны дунд үеэс манай Төр засгаас хууль ёсыг улам чангатгах, нийгэмд харш үйлдэл, үзэгдэл бүрийг илрүүлэн хуулийн хариуцлага хүлээлгэж хэрэгтэн этгээдийг хөдөлмөрөөр засан хүмүүжүүлэх, ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх бодлого шийдвэр гаргасантай уялдуулан гяндан, онцгой, чанга дэглэмтэй хорих лагериудыг Дотоодын цэргээр хамгаалуулахаар шийдвэрлэжээ.

Монгол ардын Хувьсгалт Намын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны 1966 оны 341 дүгээр тогтоолоор урьдчилан хорих төв буюу төв шорон, Нийгмийг Аюулаас Хамгаалах Яамны сайдын 1967 оны 12 дугаар 17 ны өдрийн тушаалаар Хар айраг дахь хорих анги, Авдрант дахь хорих анги, мөн сайдын 1979 оны 07 дугаар сарын 10-ны өдрийн 515 тоот тушаалаар Баянзүрх дэхь хорих анги, Сайд нарын зөвлөлийн 1982 оны 87 дугаар тогтоолоор Зүүнхараа дахь хорих анги, Сайд нарын зөвлөлийн 1984 оны 51 дүгээр тогтоолын дагуу Нийгмийг Аюулас Хамгаалах Яамны сайдын мөн оны 5 дугаар сарын 17-ны өдрийн 407 тоот тушаалаар Дүүрэн дэхь хорих анги, Сайд нарын зөвлөлийн 1985 оны 301 дүгээр тогтоолыг хэрэгжүүлж Нийгмийг Аюулаас Хамгаалах Яамны сайдын 1986 оны 1 дүгээр сарын 17-ны өдрийн А/5 тоот тушаалаар Багануур дахь, Дарьт дахь гяндан онцгой болон чанга дэглэмтэй хорих ангиудын гадуур харуул хамгаалалтыг хариуцан гүйцэтгэж байв.

Монгол Улсын Засгийн Газрын 2002 оны 7 дугаар сарын 15-ны өдрийн 155 дугаар тогтоолын дагуу Дотоодын цэргийн хамгаалалтад байсан гяндан, онцгой, чанга дэглэмтэй хорих ангиудын гадуур харуул хамгаалалтыг Шүүхийн Шийдвэр Гүйцэтгэх Ерөнхий Газарт шилжүүлэн өгсөн юм.

Дотоодын Цэрэг түүхэн хөгжлийнхөө он жилүүдийн 55 жилд нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай нягт хамтран ажиллаж гяндан, онцгой, чанга дэглэмтэй хорих ангиудын гадуур харуул хамгаалалтыг хариуцан гүйцэтгэж хорих ангиудад тогтоосон дэглэм журмыг сахиулан ажилласан байна.

Долоо.Төр засгийн удирдагчдыг дотоодын цэрэг хамгаалсан нь:

Дотоод Явдлын Яамны сайдын 1941 оны 10 дугаар сарын 20-ны өдрийн 750 дугаар тушаалаар маршал Х.Чойбалсангийн Их тэнгэр дэх өвлийн байрыг хамгаалах шинэ үүргийг Дотоодын цэрэгт хүлээлгэжээ.

Маршал Х.Чойбалсангийн Их тэнгэр дэхь өвлийн байрыг хамгаалах дээрх үүргийг биелүүлэх суманг тусгай хороонд байгуулж сумангийн захирагчаар Сономын Дорж, улс төрийн удирдагчаар Лувсандорж, салааны захирагчаар Цэдэн-Ишийн Бат-Очир, Лодойн Цэдэндорж, Дондогийн Доржсүрэн нарыг анх томилжээ.

Тус суман маршал Х.Чойбалсангийн өвлийн байрны хамгаалалтыг Цагдан сэргийлэхийн буурал хэмээх н.Дамба даргатай харуулаас хүлээн авсч төр, засгийн удирдагчдын аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах үүргийг хэрэгжүүлж эхэлсэн байна.

Дотоод явдлын яамны сайдын 1946 оны 9 дүгээр сарын 24-ний өдрийн 526 тоот тушаалаар Ерөнхий сайд, Улсын Бага Хурлын Төлөөлөгчдийн дарга, Монгол Ардын Хувьсгалт Намын Төв Хорооны ерөнхий нарийн бичгийн дарга нарын ажлын байр /Засгийн газрын ордон/, гэр орон, Баянгол дахь зуслан зэрэг объектууд, Монгол Ардын Хувьсгалт Намын Төв Хороо, Улс Төрийн Товчооны 1954 оны 51/306 дугаар тогтоол, Дотоод явдлын яамны сайдын 1954 оны 913 тоот тушаалаар Х.Чойбалсангийн бунхан, Ерөнхий сайдын өвөл, зуны өргөө, Их тэнгэрийн аман дахь зочдын байр, Багатэнгэрийн аман дахь хүнсний лаборатори, Цэргийн ба Нийгмийг аюулаас хамгаалах хэрэг эрхлэх яамны сайдын 1957 оны 10 дугаар сарын 28-ны өдрийн 711 тоот тушаалаар Төрийн ёслол хүндэтгэлийн үүрэг /энэ үүргийг 1959 оны 7 дугаар сар хүртэл гүйцэтгэсэн/ 1962 онд Их тэнгэрийн аман дахь Монгол Ардын Хувьсгалт Намын Төв Хороо, Засгийн газрын 50-ын 3 дугаар зочид байрын

хамгаалалтыг Дотоодын цэргийн хамгаалалтад шилжүүлж, мөн манай оронд айлчлан ирж байгаа гадаад орны төр засгийн тэргүүн, өндөр дээд хэмжээний хүндэт зочид, төлөөлөгчдийн байрлаж байгаа байр, хөлөглөж яваа онгоц, галт тэрэг, автомашиныг нь хамгаалах үүргийг даалгасан байна.

Улсын онц чухал объект болох дээрх объектуудын гадуурх хамгаалалтыг Дотоодын цэргийн байгууллага нь 1941 оноос Монгол Улсын их Хурлаар "Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хууль" батлагдан хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбогдуулан Засгийн газрын 1995 оны 7 дугаар сарын 22-ны өдрийн 127 дугаар тогтоолоор Төрийн тусгай хамгаалалтын газар шилжүүлжээ. Монгол төрийн тусгай хамгаалалтын нэн хариуцлагатай зарим чиг үүргийг 54 жилийн хугацаанд хэрэгжүүлэн ажиллаж иржээ.

Найм. Улсын үйлдвэр, албан газрын дотоодын цэрэг хамгаалсан нь:

Монгол Улсын Үндсэн хууль 1960 онд шинэчлэн батлагдав. Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийг хангахын хүрээнд манай орны хөгжил, цэцэглэлтэд үнэтэй хувь нэмэр болох эдийн засгийн онцгой ач холбогдол бүхий уул уурхай, цахилгаан станц, үйлдвэр завод олноор байгуулагдаж эхлэв.

Шинээр байгуулагдсан үйлдвэр завод, албан газруудыг Дотоодын цэргийн хамгаалалтад шилжүүлэх Төр засгийн шийдвэр гарч улс орны хөгжил цэцэглэлт, бүтээн байгуулалтад Дотоодын цэргийн гүйцэтгэх үүрэг өсөн нэмэгдсэн байна.

Үүнтэй уялдуулан Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны сайдын 1961 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдрийн 403 тоот тушаалаар 1 дүгээр цахилгаан станц, Сайд нарын зөвлөлийн 1974 оны 5 дугаар сарын 24-ний өдрийн 147 дугаар тогтоолыг үндэслэн Нийгмийг Аюулаас Хамгаалах Яамны сайдын мөн оны 7 дугаар сарын 3-ны өдрийн 469 тоот тушаалаар Сэлэнгэ аймгийн Бугант дахь/албан баримт бичигт Толгойт гэнэ/ алтны үйлдвэр, Сайд нарын зөвлөлийн 1978 оны 439 дүгээр тогтоолоор Дархан хотын болон 3 дугаар цахилгаан станц, Дорнод аймгийн Чойбалсан хотын цахилгаан станц, Сайд нарын зөвлөлийн 1978 оны 7 дугаар сарын 29-ний өдрийн 223 дугаар тогтоолыг үндэслэн Нийгмийг Аюулаас Хамгаалах Яамны сайдын мөн оны 8 дугаар сарын 19-ний өдрийн 569 тоот тушаалаар Эрдэнэт Уулын Баяжуулах Үйлдвэр, Сайд нарын зөвлөлийн 1983 оны 35 дугаар тогтоолын дагуу 4 дүгээр цахилгаан станцын хамгаалалтыг хүлээн авч хариуцан гүйцэтгэсэн байна.

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1979 оны 7 дугаар сарын 30-ны өдрийн 259 дүгээр тогтоолоор Дотоодын цэргийн орон тоон дээр хугацаат цэргийн албан хаагчдыг татан авч Улсын цагдан сэргийлэх ерөнхий газрын харъяанд ажилуулж Нийслэл Улаанбаатар хотод нийгмийн дэг журам сахиулах үүргийг гүйцэтгүүлж байсан нь цаашид Цагдаагийн байгууллагын хүч хэрэгсэл хүрэлцэхгүй үед Дотоодын цэргийг гэмт хэргийг таслан зогсоох, нийгмийн хэв журмыг сахиулахад оролцуулах чиг үүргийг хэрэгжүүлэх эхлэл тавигджээ.

Манай оронд цагаан морин жилд буюу 1990 онд өрнөсөн ардчилсан хувьсгалын үр дүнгээр Төр засгийн байгууллагуудын бүтэц зохион байгуулалтад өөрчлөлт орж БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1990 оны 04 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 192 дугаар тогтоолоор “БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн дэргэдэх Улсын цагдан сэргийлэх ерөнхий газар”-ыг байгуулахад түүний бүтцэд Дотоодын цэрэг шилжиж урьдын адил “Улсын онц чухал объект болох” Их тэнгэр дэхь цогцолбор Төр засгийн тэргүүн нарын орон байр, Дулааны цахилгаан станцууд, Гяндан, онцгой чанга дэглэмтэй хорих ангиуд, Урьдчилан цагдан хорих төв зэрэг объектуудын хамгаалалтыг хугацаат цэргийн албан хаагчдын хүчээр гүйцэтгэж байлаа.

Улсын Их хурлаар 1992 онд шинэ “Үндсэн хууль” батлагдав. Үндсэн хуулийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн шинэчлэлийн ажлын хүрээнд 1995 онд “Дотоодын цэргийн тухай хууль” батлагдаж түүхэнд анх удаа дотоодын цэргийн үйл ажиллагааны зарчим, гүйцэтгэх чиг үүрэг, алба хаагчийн эрх зүйн үндэс хуульчлан баталгаажжээ.

1995 онд батлагдсан дээрх хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.5 дахь хэсэгт, Улсын Их хурлаар 2017 онд шинэчлэн баталсан “Дотоодын цэргийн тухай хууль”-ийн 5-р зүйлийн 5.1.4-т “Дотоодын цэргийн хамгаалалтад байх Улсын онц чухал объектын жагсаалт”-ыг Засгийн газар батална гэж тус тус заажээ.

Хуулийн энэхүү заалтуудыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Дотоодын цэргийн хамгаалалтад байх Улсын онц чухал объектуудын жагсаалтыг Монгол Улсын Засгийн газрын 2004 оны 135 дугаар тогтоол, 2017 оны 9 дүгээр сарын 26-ны өдрийн 281 дүгээр тогтоолоор батлуулан мөрдөж байна.

Засгийн газрын тогтоолд заасны дагуу Монголын Үндэсний Радио Телевизийн хэрэг эрхлэх газар, эфирийн студи, МОНЦАМЭ агентлаг, Улаанбаатар, Дархан, Эрдэнэт, Чойбалсан, Ховд, Даланзадгад хотын төвлөрсөн усан сан, өргөх байгууламж, Ховд, Говь-Алтай аймаг дахь усан цахилгаан станц, Баян-Өлгий аймаг дахь Цагаан нуурын чөлөөт бүс, Эрдэнэт уулын баяжуулах үйлдвэр, Стандарт хэмжилзүйн Үндэсний төв, цагийн эталон, ИЗОТОП төв, Нийгмийн эрүүл мэндийн хүрээлэнгийн төв лаборатори, Халдварт өвчин судлалын Үндэсний төвийн төв лаборатори, Биокомбинат, ЗООНОЗ төв, Өмнөговь аймгийн Цагаан хад суурьшлийн бүс, Улаанбаатар хотын II, III, IV дүгээр дулааны цахилгаан станцууд зэрэг улс орны нийгэм, эдийн засгийн нэн чухал ач холбогдол бүхий объектуудыг хамгаалж, аюулгүй байдлын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудтай нягт харилцан ажиллагаатайгаар ханган ажиллаж байна.

Дүгнэлт

Дотоодын цэргийн байгууллагын түүхэн хөгжлийн хугацаанд гүйцэтгэсэн үүргүүдийг судалж дүгнэхэд:

1.Ардын хувьсгалын эхний жилүүдэд улс орны дотоод аюулгүй байдалд нөлөөлж болзошгүй аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх үүрэгтэй цэргийн хүчийг шинээр байгуулан бэхжүүлсэн байна.

2.Шинэ тутам байгуулагдсан цэргийн хүч нь 1922-1940-өөд он хүртэл чухал албан газар, байгууллагуудыг манах, алслагдсан нутаг хошуудад нууц бичиг баримтыг хүргэх, хоригдогсодыг цагдан манах, хуяглан хүргэх, улс орны дотоодод гарсан бослого, хөдөлгөөнийг дарж устгахад оролцох, хувьсгалын ололтыг хамгаалан бэхжүүлэх, хил хязгаарыг хүч нэмэгдүүлэн хамгаалах зэрэг үүргүүдийг гүйцэтгэж байснаас үзэхэд аюулгүй байдлыг хангах цэргийн шинжийг агуулсан төрөл цэрэг бий болсон гэж үзэхээр байна.

3.1940-1990 он хүртэл Төр засгийн ордон, Төр засгийн тэргүүн нарын орон байр, гадаад орноос манай оронд айлчилж байгаа Төр засгийн тэргүүн, дээд өндөр хэмжээний зочид төлөөлөгчдийн хөлөглөж яваа нисэх онгоц, галт тэрэг, бусад унаа хөсөг, Төрийн ёслолын хүндэт харуулын үүрэг, шинэ тутам байгуулагдсан үйлдвэр завод, цэргийн олзлогсод, хорих ангиудын гадуур хамгаалалт, нийслэл Улаанбаатар хотод нийгмийн хэв журам сахиулах эргүүлийн үүргийг гүйцэтгэсэн байдлаас үзэхэд Төрийн торгон цэргийн зарим үүргийг биелүүлсэн байна.

4.Монгол Улсын Цагдаагийн байгууллагатай нэгэн удирдлага дор өдөр тутам хамтран ажиллаж Монгол Улсын Засгийн газраас тогтоосон Улсын онц чухал объектуудыг хамгаалах, гэмт хэргийг таслан зогсоох, нийгмийн хэв журмыг сахиулахад дэмжлэг үзүүлэх, гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаанд оролцох, зорчигч ачаа тээшийг тээврийн замд харгалзан хүргэх, объектыг түр хугацаагаар хамгаалах, террорист үйлдлийн тусгай ажиллагаанд оролцох, хуулиар хүлээлгэсэн бусад чиг үүргүүдийг хэрэгжүүлж байгаа Дотоодын цэргийн тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлд заасны дагуу “Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн цэргийн байгууллага” болон хөгжсөн байна.

Санал

Дэлхийн дулаарал, цаг уурын өөрчлөлт, уул уурхай, ашигт малтмалын хууль бус олборлолт, орчны бохирдолтын уршгаар экологи, эдийн засгийн тэнцвэрт байдал алдагдаж хүн амьтны гоц халдварт өвчин, хүн амын ядуурал, интернет орчны зохисгүй хэрэглээнээс үүдэлтэй цахим гэмт хэрэг ,халдлага нэмэгдэж байгаа өнөө цаг үед Дотоодын цэргийн байгууллагын бүтэц зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгон төгөлдөржүүлж, алба хаагчдын хүлээсэн үүргээ бүрэн хэрэгжүүлэх, албаны мэдлэг, ур чадвар, дадлагыг дээшлүүлэхэд чиглэгдсэн ажлыг үе шаттай зохион байгуулан явуулах зорилгоор **“Дотоодын цэргийн хөгжлийн хөтөлбөр”**-ийг тусгайлан боловсруулж Төр засгийн түвшинд батлуулан мөрдүүлэх.

Ашигласан материал

- Ч.Хасдорж “Хос Одонт тусгай хорооны түүх” 1967
- Дотоодын цэрэг сэтгүүл 2012 оны 10 дугаар хэвлэл
- Дотоодын цэргийн түүх 2022
- Тагнуулын ерөнхий газар тэргүүн дэвтэр 2012
- Т.Хүрэлбаатар “Зорилтыг хэрэгжүүлэх зарим асуудал” 2006
- А.Дунбурай “Монгол Төрийн цагдаагийн уламжлал түүхэн хөгжил” 1999
- Б.Пүрэв “Монгол улсын Засгийн газрын дэргэдэх Цагдаагийн байгууллага” 2016 он
- Я.Лувсанцэрэн “Одонт хороо минь” 2012 он
- М.Ганболд, Г.Хүүжий “ Тусгай хороог эргэн дурсахуй” 2012 он
- НАХБ-ын түүхэнд холбогдох баримт бичгийн эмхэтгэл (1922-1960). УБ., 1971
- Т.Хүрэлбаатар. Хувийн архивийн задгай материалууд